

sentit que *Tota pedra fa marge*. Un treball com aquest, centrat en la llengua d'una localitat, *fa poble* i la suma d'estudis com el que tenim a les nostres mans *fan país*.

Vicent BELTRAN CALVO
Universitat d'Alacant

NAVAS, María Victoria (2011): *El barranqueño. Un modelo de lenguas en contacto*. Madrid: Editorial Complutense, 320 p.

Com és sabut, les situacions de llengües en contacte són molt més freqüents que les situacions de monolingüisme en el conjunt de les agrupacions socials i les manifestacions del contacte lingüístic són molt diverses. La història de les societats en les quals conviuen dues o més llengües explica el perfil lingüístic tant de l'estructura social com dels individus que la integren. La bibliografia descriu casos de societats oficialment bilingües o plurilingües en les quals els parlants són monolingües i d'altres casos en els quals els parlants són capaços de comunicar-se en les diferents llengües de l'estructura social en la qual estan integrats. L'estudi de les situacions de contacte lingüístic és, doncs, sempre molt interessant perquè proporciona informació sobre les relacions entre els individus i l'ús que fan de les llengües i sobre la manera com la societat integra ambdues qüestions.

L'obra de Mª Victoria Navas ofereix una visió de conjunt de les manifestacions del contacte de llengües a Barrancos, localitat situada al sud d'Espanya, fronterera amb Portugal, on conviuen l'espanyol, el portuguès i la parla pròpia de Barrancos i on els habitants de la zona, amb l'ús, han codificat les situacions de comunicació en les quals empren una o altra de les formes de parlar coexistents. El volum es compon d'un conjunt d'estudis que recullen la feina realitzada per l'autora des del moment en el qual es va començar a interessar per la parla de Barrancos (la seva primera estada a la zona es va produir l'any 1988) fins a l'actualitat i proporciona una descripció detallada dels diferents vessants de la varietat de parla. Així, a més de la descripció estrictament lingüística, s'hi pot trobar tota la informació històrica que explica l'actual situació de contacte de llengües i una mostra de les manifestacions culturals lligades a la literatura oral i al folklore. Es tracta, doncs, d'un estudi lingüísticoetnogràfic de la situació de Barrancos que s'emmarca en la millor tradició de l'anàlisi de les manifestacions del contacte de llengües.

En el primer dels estudis del llibre, titulat *El espacio geográfico y su historia*, l'autora presenta les característiques de la comunitat de Barrancos, els seus orígens i l'establiment dels pobladors a mesura que avançava la Reconquesta i es creava una situació que va permetre el sorgiment d'una parla.

La reflexió de Mª Victoria Navas té molt en compte el concepte de "frontera" (sobre el qual, com es pot veure en la bibliografia de les últimes pàgines, existeix una llarga tradició d'estudis). La comunitat de Barrancos va ser repoblada per individus procedents dels regnes de León i Castilla, el nom de la població de *Barrancos* es registra per primera vegada l'any 1493 (p. 41). La zona es consolida com un territori de pas entre Espanya i Portugal, cosa que permet una intercomunicació constant entre els dos costats de la "frontera":

Ya en pleno siglo xx, un nuevo factor de origen político y social produce un refuerzo en la aproximación de las poblaciones fronterizas (...) El contrabando pasó a ser un importante medio de intercambio de personas y de cosas entre las comunidades vecinas y Barrancos (p. 46).

Per altra banda, a Barrancos s'hi desenvolupa una forma de comunicació pròpia facilitada per l'aïllament de la població, tal com indica l'autora a la p. 47:

La villa de Barrancos, situada en un espacio que durante años se disputaron Castilla y Portugal estrenó en 1931 los 50 km de carretera que la unían con Portugal, por Moura; aunque la vía de comunicación con España estaba más atrasada hay que recordar que sólo distaba de este país 9 km que se podían recorrer de

varias maneras. Por tanto, hasta el segundo tercio del siglo xx, el sistema de comunicaciones terrestres con Portugal había sido claramente precario y había ocasionado la incomunicación de esta población respecto de su poder político [...] Este aislamiento era reconocido por el Alcalde de Barrancos en 1940 al afirmar que en esta villa se resuelven las cosas de una forma especial ya que 'formamos una especie de condado'. Este aislamiento respecto de Portugal puede decirse que aún se mantiene en nuestros días.

Així doncs, els factors diacrònics, la història (el caràcter de zona aïllada i de frontera), expliquen l'actual situació sincrònica i la manera com, en paraules de l'autora, cal entendre el concepte de "frontera":

Todos estos factores comunes a las aldeas y pueblos de esta Orilla Izquierda del Guadiana han configurado una idiosincrasia propia: a veces lingüística, otras veces socioeconómica y en ocasiones cultural, lo que corrobora la idea de que las fronteras no son líneas de ruptura sino zonas de intercambio y de contacto. Todo ello viene a demostrar que éstas no separan. Unen (p. 34).

En el segon estudi (*Descripción del barranqueño*), Navas realitza la descripció lingüística i socio-lingüística de la convivència, a l'àrea de Barrancos, del portuguès, l'espanyol i la varietat pròpia de la zona. Molt poques persones són trilingües, el portuguès és utilitzat per funcionaris i en organismes públics, per universitaris que han estudiat fora de la zona i en tots els temes relacionats amb la religió (p. 49). La varietat d'espanyol emprada es relaciona amb l'andalús i l'extremený, conté molts ruralismes i arcaïsmes i moltes interferències del portuguès. S'utilitza en la comunicació familiar (especialment entre les dones) i entre els espanyols que viuen a la població, especialment les persones d'edat avançada (p. 50).

S'expressen en la parla de Barrancos:

todas las personas allí nacidas hijos de padres oriundos de dicha localidad. Se expresan en dicha lengua, por otra parte, los barranqueños que dominan el portugués, cuando se dirigen a hablantes de barranqueño. Asimismo, hablan el dialecto los barranqueños con los restantes vecinos con los que no se establece el diálogo en español. En mi experiencia en la comunidad sólo encontré una persona de 72 años, analfabeta, nacida y criada en Barrancos, de padres barranqueños, que no conseguía decir una frase completa ni en el dialecto ni en portugués pues rápidamente se trasladaba al español. En fin, el barranqueño es la lengua que se suele escuchar —intercalada con el español— en las calles, en el mercado, en las tiendas, en las tabernas, bares y Sociedades Recreativas (p. 50-51).

A la segona part d'aquest estudi (entre les pàgines 77 i 169), l'autora ofereix una caracterització lingüística molt interessant de la parla de Barrancos centrada en els trets més significatius del vocalisme, el consonantisme, la morfosintaxi (ús de l'article, el gènere gramatical, els noms propis, els topònims, el nombre, els diminutius, el sistema pronominal, el sistema verbal i les partícules) i el lèxic.

L'estudi titulat *Las lenguas fronterizas* s'articula al voltant dels processos de creació d'aquests tipus de parlars. El subtítol de conjunt del volum és *Un modelo de lenguas en contacto* i Mª Victoria Navas tracta en profunditat el tema, tant en el treball anterior com en el present article en el qual l'autora estableix, amb molt bon criteri, les relacions entre els parlars andalusos i portuguesos meridionals i la varietat de Barrancos.

Són especialment significatius, des d'aquest punt de vista, els fenòmens que afecten les consonants sibilants, que sofreixen importants variacions a Andalusia, el comportament de /r/ i /l/, el tractament donat a /b/ i /v/ i l'elisió de la consonant /d/ en posició intervocàlica (p. 181-191).

Després d'estudiar els diferents processos que condueixen a la creació de llengües frontereres, l'autora indica que

en los trabajos sobre lenguas en contacto se concluye que los fenómenos que aparecen no son sólo de orden lingüístico sino también de orden social, psicológico y cultural. Es decir, que nos encontramos ante una serie de factores lingüístico-estructurales y extralingüísticos, cuyo resultado conduce a la interferencia (p. 175).

I, efectivament, els anteriors estudis inclosos en el llibre condueixen a aquesta conclusió atès que, per descriure els trets característics de la parla de Barrancos, cal tenir en compte, com s'ha exposat, tant factors de caràcter lingüístic com factors de caràcter extralingüístic. Només la interrelació entre els dos tipus de factors pot explicar l'aparició d'una determinada modalitat de comunicació i establir els àmbits del seu ús.

L'últim dels estudis del volum (*Literatura oral y tradicional. Testimonios de música popular*) és extraordinàriament interessant des del punt de vista etnogràfic perquè recull fenòmens de literatura oral i tradicional i testimonis de música popular. Durant els anys que l'autora ha dedicat a l'estudi de la parla de Barrancos, a més de recollir i analitzar un ampli corpus de parla, ha constituït també un gran corpus de caràcter etnogràfic que complementa el material estrictament lingüístic.

Aquest treball presenta mostres de refranys i parèmies populars a Barrancos en els quals es pot apreciar que contenen elements de totes les varietats parlades a la zona. Aquestes mostres pròpies de varietats lingüístiques en contacte també es poden apreciar en els exemples de literatura popular que s'ofereixen en aquest capítol. L'autora comenta detalladament, i de manera molt aclaridora per al lector, els elements portuguesos que s'hi poden veure, els elements espanyols, etc. Són especialment curioses les mostres de les *canciones de quintos*. En alguns casos la lletra de les cançons s'acompanya de la partitura musical.

Des del punt de vista dels usos i costums de la zona de Barrancos, Mª Victoria Navas descriu les festes patronals de l'estiu, els instruments musicals utilitzats en aquestes manifestacions i com es desenvolupen les festes més importants que se celebren, com a molts altres llocs, durant el mes d'agost. Com a mostra d'aquestes descripcions val la pena destacar un passatge referit a les

fiestas patronales del verano [...] actuación de un tamborilero, con la flauta o pífano de tres agujeros, el tambor o tamboril [...] el día 14 de agosto por la tarde, acompañando a los "festeros" para anunciar con su "tiroliro" el peditorio que se realizará al día siguiente. El día 15, a las 8 h de la mañana, el artista junto con la misma comitiva y el estandarte de la Patrona, recorren el pueblo pidiendo la contribución para la fiesta que comenzará el día 28 de ese mismo mes (p. 255).

I aquestes descripcions s'acompanyen de les partitures musicals i de fotografies dels instruments.

De tot el que s'ha dit es desprèn que el llibre té un gran interès com a estudi etnolingüístic perquè proporciona una visió global, lingüística i etnogràfica, d'una parla fronterera que no es pot entendre sense tenir la perspectiva que relaciona les descripcions lingüístiques amb els factors culturals que han contribuït a la creació de la varietat. Els llargs anys d'estudi i de recollida de dades han permès que Mª Victoria Navas ofereixi a tots els interessats en la variació lingüística una visió científica global d'una parla de gran interès per a tots els qui estudien els fenòmens que es produeixen quan dues o més llengües entren en contacte.

Dolors POCH OLIVÉ
Universitat Autònoma de Barcelona

OBIOLS, Armand (2010): *Cartes a Mercè Rodoreda*. Edició d'Anna Maria SALUDES. Sabadell: Fundació La Mirada, 408 p.

Gràcies a la tenacitat de la Fundació La Mirada de Sabadell, ens arriba un pessic més de l'obra que Armand Obiols (1904-1971), pseudònim de Joan Prat i Esteve, deixà enterrada per a la posterioritat: *Cartes a Mercè Rodoreda* és l'aplec de tota la correspondència que Obiols adreçà a l'escriptora i que aquesta decidí conservar. Se n'ha ocupat un cop més, amb la col·laboració de Jordi Puig Panella en les notes, Anna Maria Saludes, filla de Susina Amat, una de les grans amigues de Rodoreda. És la tercera